

Rättsavdelningen
Petra Bergendahl
Petra.bergendahl@socialstyrelsen.se

Justitiedepartementet
ju.remissvar@regeringskansliet.se
ju.L4@regeringskansliet.se

Socialstyrelsens yttrande över betänkandet Särskilda provokativa åtgärder (SOU 2025:109)

Justitiedepartementet dnr Ju2025/02310

Socialstyrelsens yttrande utgår från myndighetens verksamhetsområde.
Socialstyrelsen lämnar följande synpunkter.

3.13.3 Generella krav för att få använda särskilda provokativa åtgärder

Behovs- och proportionalitetsprinciperna

Socialstyrelsen har inte utifrån sitt perspektiv tagit ställning till om användandet av särskilda provokativa åtgärder mot barn och unga är ett nödvändigt arbetssätt. Om det skulle bedömas vara nödvändigt, delar myndigheten utredningens bedömning att användning av särskilda provokativa åtgärder mot barn kräver särskilda överväganden och att dessa bör användas restriktivt samt att de inte får strida mot Sveriges åtaganden enligt barnkonventionen (se även samma resonemang i 3.13.4 *Användning av särskilda provokativa åtgärder mot barn*). Myndigheten anser att kravet på dessa särskilda överväganden bör tydliggöras i lagen.

Barn är enligt barnkonventionen särskilt skyddsvärda och en provokativ handling mot ett barn riskerar att inte alltid vara i enlighet med barnets bästa, även om syftet är att på längre sikt bryta ett kriminellt beteende. Det är därför av särskild vikt med en restriktiv användning av provokativa

åtgärder mot barn och att varje åtgärd prövas noggrant i det enskilda fallet. För att säkerställa detta är det viktigt att i lagen tydliggöra att det alltid ska göras en prövning av barnets bästa innan tillstånd till särskilda provokativa åtgärder mot barn meddelas.

Myndigheten instämmer i de skäl som utredningen framför som stöd för att det bör gälla en restriktiv användning av särskilda provokativa åtgärder mot barn, så som att det finns en lång och brett förankrad tradition i samhället av att särbehandla barn, samt att barn skiljer sig från vuxna när det gäller fysisk och psykisk utveckling och känslomässiga behov.

Utöver detta vill myndigheten särskilt framföra några ytterligare aspekter som kan behöva beaktas i den behovs- och proportionalitetsbedömning som ska göras inför beslut att använda särskilda provokativa åtgärder mot barn, både mot de under 15 år och de barn som är 15–17 år. Sådana aspekter kan även i vissa fall vara relevanta att beakta när det gäller unga över 18 år, då människor uppnår social och emotionell mognad först i 19–21-årsåldern, och förmågan till självkontroll är fullt utvecklad först mellan 23 och 25 års ålder¹.

Det är av vikt att vid bedömningen särskilt beakta de risker som ett barn eller ung person kan utsättas för och de allvarliga konsekvenser det kan få när de till exempel förmås hantera narkotika, vapen eller andra farliga föremål, eller när de förmås ta kontakt med eller på annat sätt exponeras för personer som har ett våldskapital. Barn och unga är mer benägna att underskatta grader av risk. Vidare är barn och unga mer benägna att söka spänning och har sämre förmåga till impulskontroll och att bedöma de framtida konsekvenserna av sitt handlande. Barn och unga kan därför utsätta sig för större risker jämfört med vuxna i motsvarande situationer.

En särskilt sårbar grupp är barn och unga som har neuropsykiatriska och/eller intellektuella funktionsnedsättningar. Gruppen barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF) är överrepresenterade i gruppen barn som begår brott. Vissa symtom som utmärker NPF är i sig riskfaktorer för normbrytande och brottsligt beteende. Det gäller till exempel impulsivitet, bristande självkontroll, svårigheter att läsa av andra personer och situationer, bristande flexibilitet, att vara lättpåverkad och ha svårt att bedöma andras pålitlighet. Dessa barn kan ha större svårigheter att förstå konsekvenser av sitt agerande, vilket gör de mer sårbara för påverkan. Det kan innebära att barn och unga med NPF utsätter sig för större risker i samband med provokativa åtgärder. Socialstyrelsen anser att det saknas en särskild analys av förslagets konsekvenser för barn och unga med funktionsnedsättningar. Det gäller även vuxna med funktionsnedsättning som också är en sårbar målgrupp.

¹ Se Slopas straffrabatt för unga myndiga (SOU 2018:85), s. 15.

En annan aspekt att beakta är att många barn som begår brott har växt upp med, eller själva utsatts för, fysiskt eller psykiskt våld och därför har bristande tillit till vuxenvärlden. Att bli utsatt för en provokativ åtgärd skulle kunna upplevas kränkande och vara ännu ett svek från vuxenvärlden. Det kan bidra till ökat stigma och bristande motivation till de insatser som i förlängningen ska motverka en fortsatt brottslig utveckling samt till att en kriminell identitet och utanförskap ytterligare befästs.

Beslut om detta yttrande har fattats av tillförordnade avdelningschefen Emil Bergschöld. I den slutliga handläggningen har enhetschefen Ulrika Jonasson deltagit. Juristen Petra Bergendahl har varit föredragande.

För Socialstyrelsen

Emil Bergschöld

Petra Bergendahl